

про пісню» (переклад П. Тичини) відбулася в 1926 році в Харківському народному театрі), колективна агітка «Перше Травня» (Харків, 1925), сатирично-побутовий огляд «Хто продає» (Київ, 1930) М. Горнатка та І. Шевченка. Ярмарковий Петрушка – дієва особа п'єси С. Мануйлович «Наймит» (Київ, 1930). В українській драматургії цього періоду функціонував жанр трагікомедії, розважальна складова якого поєднується з критицизмом. Цей жанр теоретично осмислював і розробляв на практиці Я. Мамонтов («Республіка на колесах» (1927, перша назва – «Бузанівський лицедій»); створено на основі оповідання О. Слісаренка «Президент Кислопаустянської республіки»), «Княжна Вікторія» (1928). На думку Г. Нудьги (1961), пародія Остапа Вишні «Я. Мамонтов – Коли народ уже визволивсь» залишається чи не єдиним зразком пародії на драматургічну творчість. Трагікомічне – так визначив М. Куліш жанрову приналежність «Народного Малахія» (1929). Отже, комедія, яка, за спостереженнями критиків [3, 38], свого апогею досягла у другій половині XIX століття, активно функціонувала й у 20-ті роки XX століття.

Література

1. Дей О. Народні анекдоти / Олексій Дей // Народні усмішки [Упоряд. П.Ф. Кальченка, передм. О.І. Дея]. – К. : Дніпро, 1986. – 310 с.
2. Смолич Ю. Переднє слово / Юрій Смолич // Збірка п'єс. – Випуск I, видання 2 / Упор. Ю.Смолич, Л.Болобан. – Х.-О. : Держвидав України, 1930. – С. 3–7.
3. Тхорук Р. Поза, завдяки і навколо комедії: зміни в жанровій системі драматургії 1880[8]. 1920 pp. / Р. Тхорук // Актуальні проблеми сучасної філології. Літературознавство. Збірник наукових праць. Випуск XV / Ред. кол. Поліщук Я.О. та ін. – Рівне : Перспектива, 2005. – С. 38–46.
4. Ярошенко В. Кооперативна мобілізація / Володимир Ярошенко // В єднанні сила. Кооперативна агітка – К. : Сорабкоп, 1924. – С. 9–30.

Вірченко Т. І.,

доктор філологічних наук,

Київський університет імені Бориса Грінченка

ХУДОЖНІ ДОМІНАНТИ ТРАГІКОМЕДІЙ В. ДІБРОВИ

Увага літературознавців до художнього доробку Володимира Діброви різна. Насамперед до поля зору потрапляє проза (М. Ковінько, А. Хаджи та інші). Унаслідок аспектного прочитання вчені відзначають ознаки індивідуального стилю – іронічність, інтелектуалізм, біографізм (К. Левків). У дослідженнях спостерігається тенденція дати масштабну картину усієї сучасної української драми. Літературознавці обирають різний предмет дослідження, відмінну методологію і занурюються в тканину художніх текстів. Наразі говорю про потужні прочитання драматургії кінця XX – початку XXI століття О. Бондаревою, О. Когут, М. Шаповал, Н. Мірошніченко та іншими науковцями. Але щоразу за таким узагальненням губиться опис механізму «розкодування» кожної п'єси автора. Не виняток і постать В. Діброви. Скептично звучить і рецензія Н. Сняданко на книжку п'єс «Довкола столу»: «Стилістика цієї драматургії перегукується з драмою абсурду, тематика і спосіб розкриття персонажів виглядають трохи архаїчно. Мабуть, ці п'єси були б надзвичайно популярними у 1990-х, коли їх написано» [4]. У 2016 р. у видавництві «LAURUS» побачила збірка п'єс В. Діброви «Чотири, три, два, один», яка й стала предметом цих студій. Зупинимо увагу на п'єсі «Сестри». С. Іванюк щодо попередніх п'єс драматурга справедливо ствердив: вони «були не про радянську дійсність, а про долю людини в суспільстві, про намагання особистості вирватися за коло приниження і гноблення – а це вже загальнолюдська проблема» [1, с. 9]. Загалом можна передбачити, що вибір такої тематики диктував драматургу певний жанр. Досвід літературознавців вивчення драматургічних творів інших літературних періодів змушує замислитись над трагікомедією. Водночас літературознавці висловлюють суголосні думки щодо злиття жанрів комедії та трагедії та їхнє взаємопідсилення, значеннєвості сюжетів, побутовості інтриги. З. Родчин продовжує цей ряд такими ознаками, як «трагікомічне світобачення, авторське виокремлення безглуздості буття, переінакшення дійовими особами моральних догм на свій лад, гротеск, який підкреслює сенс певного страшного явища й оголює комічно абсурдні риси» [3, с. 19]. Крім цього, драматурги переважно не засуджують своїх дійових осіб, а намагаються зрозуміти причини

їхньої поведінки, долі, тощо. Такий підхід письменники обирають, оскільки "трагікомедія засвідчує відносність критеріїв життя й мистецтва, амбівалентність світосприйняття, що супроводжується сумнівами, релятивізмом, усвідомлення алогічності, які актуалізуються в переломні моменти історії" [2, с. 492].

Дійовими особами п'єси є жінки середнього віку. Невипадково драматург наділяє їх іменами не тільки близькими за фонетичним звучанням, а й однаковим за значенням. І Олена, і Еллен у перекладі з грецької означають "світла". Відразу після розмовування завіси читач / глядач дізнається, що героїнь розділяє міцна перегородка, що нашоухує на думку про діаметральну відмінність їхніх світоглядних орієнтирів. Також, орієнтуючись на сценічну постановку, драматург увиразнює відмінність через світ речей: "На тому краю столу, який займає Еллен, стоїть комп'ютер. На іншому, Олениному, – учнівський зошит і ручка" [1, с. 113]. Дзеркало, що висить за спинами жінок виконає роль містка для відображення / взаємопроникнення. Монолог Олени на початку п'єси виконує кілька функцій: інформує читачів про дитинство жінок, що пояснює їхні сформовані світогляди; розкриває внутрішній стан Олени (зміст ремарок ілюструє часту зміну інтонацій – "мінє інтонацію на солодку розчуленість", "з удаваною щирістю" [1, с. 114]); увиразнює внутрішню суперечність: самохарактеристика про власну доброту, щирість дуже чітко розмежовується з упевненістю й тверезістю думки.

З іронією прочитуються рядки з описом подарунків від Еллен (картузик, супові концентрати, жвачки), її неприйняття подарунків від родини Олени, які й так є виразно контрастними: домашня ковбаса, вареники, повидло, та ще й з урахуванням того, що ці подарунки не були прийняті. Еллен характеризує себе як особу, виховану в дусі "праведності, шанування закону й любові до праці" [1, с. 117], яка самовіддано займається благодійністю. Іронія – домінантний прийом у монолозі Еллен, адже така доброчесність не заважає жінці зосереджуватися на матеріальних цінностях, соціальному статусі. Свою вищість Еллен підкреслює принизливими для сестри проханнями та вимогою надавати фотозвіти вручення допомоги. Еллен також очікує подяки за свої дари, але мінливе життя створює умови, що цими подяками мають стати людські молитви. Ці події із життя дійових осіб увиразнюють їхнє ставлення до благодійної діяльності. Так, Олена пропонує сестрі надіслати допомогу, а навзаєм отримати підписані податкові звіти. Драматург так змальовує цей епізод, що він здатний породити щонайменше подвійне трактування: іронічне ставлення до західної гуманітарної допомоги, або висміювання українського вміння вибудовувати схеми. Згодом читачі зустрінуть й інші аргументи, що підсилять другу думку.

Зміст трагікомічної п'єси не може обійтись без виокремлення внутрішніх проблем країни. Так, Еллен проблему української держави бачить у її людях, які всі зусилля щодо побудови власного блага перекладають на саму державу, які не спроможні ставити високі особистісні цілі. В. Діброва життєво мудрий, тому в основу п'єси закладає думку про мінливість людського життя. Саме тому щаслива, безтурботна забезпечена Еллен починає хворіти й втрачає всі матеріальні статки. Справедливий суд настає й Олену: її освічений син стає "тітушкою", а донька – загінотизована. Гріхи, за які жінка отримує покарання кожен реципієнт побачить самотійно. Багато чого сховано в підтекстах, але мають місце й очевидні натяки, зокрема жаліючись на відсутність грошей, Олена "трубі гроші" у доларах витрачає на курси по роботі з аурами й тонкими планами, вирішуючи сімейні проблеми «жебракуванням».

Отже, п'єса Володимира Діброва дає право стверджувати, що в трагікомедії не може бути однозначних відповідей на поставлені проблеми, висміювання завжди відбувається на фоні глобальних трагічних ситуацій. Задля їхнього усвідомлення драматург використовує прийом гри, міняючи дійових осіб місцями. Але й це не робить Олену й Еллен щасливими, адже життєва істина – сім'я має триматися разом і ділитися як горем, так і радістю – повинна сприйматися без найменшої частки іронії.

Література

1. Діброва В. Чотири, три, два, один : п'єси / В. Діброва. – Київ : Лаурис, 2016. – 216 с.
2. Літературознавча енциклопедія / авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. – Т. 1. – К., 2007. – 608 с.
3. Родчин З. Я. Рецепція західноукраїнської трагікомедії 20-х – 30-х років ХХ століття / З. Я. Родчин // Філологічні трактати. – 2014. – Т. 6. – № 3. – С. 18–22.
4. Сняданко Н. Володимир Діброва. Довкола столу: [рец.] [Електронний ресурс] / Н. Сняданко // Львівська газета. – 2006. – № 47 (854). – Режим доступу : <http://www.gazeta.lviv.ua/articles/2006/>.